

داستان قفسه‌ای چوبی که قلب مدرسه شد

سجاد ملکی

بعد از گرفتن بازخوردها اقدام به بازطراحی فعالیت‌ها کنیم. فعالیت‌های مجموعه ویتترین از سال ۱۳۹۲ آغاز شد اما نقطه شروع فعالیت‌های تخصصی در حوزه دانش‌آموزی سال ۱۳۹۵ بود. تا به امروز بیش از ۱۲۰ مدرسه دولتی و غیرانتفاعی میزبان طرح ویتترین کتاب بوده‌اند. طرح ویتترین کتاب متناسب با ویژگی‌های هر سه مقطع تحصیلی، بومی‌سازی و پیاده‌سازی شد. مجموعه فعالیت‌ها و برنامه‌های ویتترین کتاب به شرح روبرو است.

چند سال قبل، عده‌ای برای ترویج فرهنگ مطالعه دور هم جمع شدند. وجه مشترکشان هم یک چیز بود:

مطالعه یک کتاب که مسیر زندگی‌شان را تغییر داده بود. همه می‌دانستیم خواندن یک کتاب مفید، در زمان مناسب چه قدرت بزرگی دارد و می‌تواند منشأ چه تحولاتی شود. ایده اولیه این بود که کاری کنیم که کتاب‌های خوب به دانش‌آموزان معرفی شود. جلساتی به نام جلسات کتابخوانی هفتگی را برای شناسایی و پیدا کردن این کتاب‌ها راه‌اندازی کردیم. گروه ۱۵-۱۰ نفره «ویتترین کتاب» هفتگی کتاب می‌خواندند و چهارشنبه‌ها دور هم جمع می‌شدند و درباره کتاب‌ها بحث می‌کردند. به مرور، برخی از استادان و نویسندگان حوزه کودک و نوجوان را به جلسات دعوت کردیم و پای صحبت‌ها و رهنمودهایشان نشستیم. همین کار را با استادان دانشگاه و مربیان و دبیران مدارس انجام دادیم. هر چه جلوتر رفتیم، سعی کردیم با تمرکز بیشتر و تخصصی‌تر اقدامات و برنامه‌ها را طراحی کنیم. ما حاصل کتاب خواندن‌ها و گفت‌وگوها به مجموعه‌ای از فعالیت‌ها به نام «ویتترین کتاب» تبدیل شد. در طراحی فعالیت‌ها تلاش بر این بود که از کل نگر و نظام‌مند به نقش و جایگاه کتاب در مدرسه نگاه کنیم. با همراهی استادان رشته‌های ادبیات، روان‌شناسی و علوم تربیتی، علم اطلاعات و مهندسی سیستم‌ها، ما حاصل مطالعات ما به ایده‌ای با عنوان «نیم‌رخ کتابخوانی» تبدیل شد. نیم‌رخ کتابخوانی ابزاری برای سنجش کیفیت برنامه‌های کتابخوانی در سه سطح سخت‌افزاری، نرم‌افزاری و نیروی انسانی است. هر کدام از سطوح سه‌گانه سه سطح زیرین دارند. برای هر یک از این سطوح، برنامه‌های متعددی طراحی شد.

طراحی فعالیت‌ها و برنامه‌ها بیش از یک سال طول کشید اما منتظر اتمام فعالیت‌های نظری نماندیم و سعی کردیم به هر ایده‌ای که می‌رسیم، آن را در بوتسۀ عمل بیازماییم و

۱) دادن مشاوره کتاب به مربیان و معرفی کتاب‌های برتر

مهم‌ترین مزیت کار محتوای ویتترین کتاب، مخاطب‌شناسی و نیازسنجی دانش‌آموزان است. کارشناسان مجموعه با دانش‌آموزان و افراد شاغل در مدارس در ارتباط مستمرند. بنابراین، پیشنهادهای ویتترین کتاب نه به آفت برج عاج‌نشینان برخی پیشنهاددهندگان مبتلاست، نه مقهور سبک و سیاق کتاب‌ها و ناشران بازاری است. کارشناسان مجموعه تا امروز بیش از دو هزار کتاب کودک و نوجوان را بررسی کرده و کتاب‌های برگزیده را در قالب فهرست پیشنهادی به مدارس و دانش‌آموزان ارائه داده‌اند.

۲) سازه ویتترین کتاب

ماهانه ۶ عنوان کتاب روی سازه ویتترین قرار می‌گیرد. دانش‌آموزان تا آخر ماه فرصت دارند کتابی را انتخاب و مطالعه کنند. ماه بعد،

کتاب‌های روی سازه به کتابخانه منتقل می‌شوند و ۶ عنوان جدید روی سازه قرار می‌گیرد. گروه کارشناسی ویتترین به تفکیک دوره تحصیلی و جنسیت ۶ عنوان کتاب را به مدارس پیشنهاد می‌دهد. عناوین به گونه‌ای انتخاب می‌شوند که شامل گونه‌ها و موضوعات مختلفی باشند.

۳) توانمندسازی کتابخانه مدارس

مدارس در صورت تمایل می‌توانند با اتکا به فهرست کتب پیشنهادی ویتترین، منابع کتابخانه خود را با استفاده از عناوین ۴۰ ناشر برگزیده کودک و نوجوان به‌روز رسانی کنند. همچنین، در صورت نیاز به حضور کتابدار در مدرسه، از نیروهای تحصیل‌کرده و آموزش‌دیده بهره می‌گیرند.

۴) طرح درس

ارائه طرح درس‌های تعاملی و کارآمد برای کلاس‌های کتابخوانی در دوره‌های ابتدایی و متوسطه اول؛ طرح درس‌های کتابخوانی برای هر شش پایه دوره ابتدایی طراحی شده است. در دوره متوسطه اول برای درس نگارش پایه‌های هفتم تا نهم این مهم انجام پذیرفته است. دبیران علاقه‌مند می‌توانند از این طرح درس‌ها برای غنی‌سازی کلاس‌های خود استفاده کنند.

۵) نمایشگاه

در بررسی‌های اولیه به این نتیجه رسیدیم که برگزاری نمایشگاه و مسابقه کتابخوانی متداول‌ترین برنامه‌های ترویج مطالعه در مدرسه هستند ولی بسیاری از نمایشگاه‌ها مناسب حال دانش‌آموزان نیستند. بنابراین، نمایشگاه‌هایی را براساس عناوین هدفمند و انتخاب کارشناسان زده کتاب تدارک دیدیم. تا امروز بیش از ۱۰۰ مدرسه میزبان برنامه‌های نمایشگاهی ویتترین کتاب بوده‌اند.

۶) مسابقه کتابخوانی

برگزاری مسابقات کتابخوانی در قالب المپیاد ادبی و نویسندگی بین بیش از ۱۰۰ مدرسه در کل کشور؛ این مسابقات در دو مرحله برگزار می‌شوند. در مرحله اول، سؤالات حافظه‌محور از دانش‌آموزان پرسیده می‌شود اما در مرحله دوم، سؤالات خلاقانه و فرامتن مبنای آزمون است. در این میان، شرایطی

در ظاهر، ویتترین کتاب یک قفسه چوبی ساده است که با آن تعدادی کتاب را به صورت ماهانه به دانش‌آموزان معرفی می‌کنیم اما در اصل، این قفسه کوچک و جمع و جور جایی است برای اینکه بچه‌ها خود و علایقشان را پیدا کنند. در ابتدای هر ماه، بچه‌ها روی سازه دنبال کتاب‌های جدید می‌گردند و متناسب با سلیقه و علاقه خود، کتاب آن ماه را انتخاب می‌کنند. به همین خاطر است که می‌گوییم ویتترین کتاب تنها یک قفسه ساده نیست بلکه قلب مدرسه است. مجموعه ویتترین داستانی دارد که باید آن را از ابتدا خواند.

در ظاهر، ویتترین کتاب یک قفسه چوبی ساده است که با آن تعدادی کتاب را به صورت ماهانه به دانش‌آموزان معرفی می‌کنیم اما در اصل، این قفسه کوچک و جمع و جور جایی است برای اینکه بچه‌ها خود و علایقشان را پیدا کنند. در ابتدای هر ماه، بچه‌ها روی سازه دنبال کتاب‌های جدید می‌گردند و متناسب با سلیقه و علاقه خود، کتاب آن ماه را انتخاب می‌کنند. به همین خاطر است که می‌گوییم ویتترین کتاب تنها یک قفسه ساده نیست بلکه قلب مدرسه است. مجموعه ویتترین داستانی دارد که باید آن را از ابتدا خواند.

فراهم می‌شود که نویسنده با خوانندگان اثرش دیدار داشته باشد. اولویت «ویترین کتاب» حمایت از نویسندگان جوان است. تا امروز سه مسابقه بزرگ با محوریت کتاب‌های زایو، پرواز با پاراموتور را دوست دارم و باغ خرمالو برگزار شده است.

۷) ماراتن کتابخوانی

برگزاری مسابقات مستمر کتابخوانی در مدرسه و صدور کارنامه فردی به‌عنوان پرونده کتابخوانی در انتهای سال؛ در ماراتن کتابخوانی، دانش‌آموزان با یکدیگر رقابت نمی‌کنند بلکه هر دانش‌آموز ماهانه با خود رقابت می‌کند. این برنامه به‌صورت مستمر و ماهانه در مدرسه برگزار می‌شود. دانش‌آموزان هر ماه یکی از کتاب‌هایی را که روی سازه ویترین قرار گرفته است، انتخاب و مطالعه می‌کنند. در پایان سال کارنامه عملکرد مطالعاتی دانش‌آموز با عنوان پرونده کتابخوانی ارائه می‌شود.

۸) کارگاه آموزشی والدین

بدون در نظر داشتن والدین تمام برنامه‌های تربیتی و آموزشی ابتر می‌ماند. بر این اساس، «ویترین کتاب» جلساتی آموزشی را برای خانواده‌ها ترتیب می‌دهد که در آن به تفکیک دوره‌های اول و دوم ابتدایی و دوره اول متوسطه به اهمیت و پیامدهای مطالعه کتاب در آینده شغلی و اجتماعی و تحصیلی فرزندان پرداخته می‌شود.

نقش والدین در کتابخوانی دانش‌آموزان:

امروزه وضعیت سرانه استفاده از رسانه‌های تصویری، پایین آمدن سن استفاده از گوشی‌های هوشمند و سهولت دسترسی به برنامه‌های گوناگون آن‌چنان بالا رفته است که دیگر نباید رفتار نوجوانان کتاب‌نخوان را ریشه‌یابی کرد بلکه باید به سراغ آن دسته از نوادری رفت که کتاب به دست می‌گیرند و در این وانفسای کاغذ و قیمت‌های عجیب، مطالعه می‌کنند. چه انتظاری از فرزندان و دانش‌آموزانمان داریم، وقتی آن‌ها ما را ساعت‌ها مشغول شبکه‌های اجتماعی می‌بینند و محدودیت‌های کمی برای استفاده از گوشی‌های هوشمند و بازی‌های رایانه‌ای دارند. پژوهش‌ها نشان می‌دهند که بچه‌ها آماده خواندن‌اند و اگر شرایط برایشان فراهم شود، با میل و رغبت به سراغ کتاب می‌روند و دوست دارند لحظاتی‌شان را با داستان‌ها و شخصیت‌های کتاب‌ها پر کنند. به نظر می‌رسد همه والدین و مربیان باید لحظه‌ای به خود بنگرند: بچه‌ها آماده‌اند، آنکه آماده نیست انگار خود ما هستیم! بنابراین، سؤال درست این است:

والدین چرا کتاب نمی‌خوانند؟

۱) وقت نداریم...

تا چند سال پیش گروه‌های از مردم درباره مراجعه به روان‌شناس نظر خاصی داشتند؛ بنابراین، وقتی به کسی پیشنهاد می‌شد که به روان‌شناس مراجعه کند، این گزاره در ذهنش نقش می‌بست: مگر من مشکلی (اختلالی یا جنونی) دارم؟ روان‌شناسان با آموزش و گفت‌وگو سازی کم‌کم پایه‌های این نظر را سست نمودند و این مسئله را تبیین کردند که مراجعه به روان‌شناس یا مشاور می‌تواند موجب بهبود عملکرد یک فرد سالم شود. در نتیجه، این روزها مقاومت کمتری در زمینه مراجعه به روان‌شناس وجود دارد.

در این سال‌ها وقتی از والدین دانش‌آموزان می‌پرسیدیم که چرا کتاب نمی‌خوانید، پرتکرارترین بهانه برای کتاب نخواندن کمبود وقت بود. افراد اعلام می‌کنند که وقت ندارند، سرشان شلوغ است و نمی‌توانند در روزمرگی‌هایشان زمانی را به مطالعه کتاب اختصاص دهند. اگر بخواهیم این پاسخ‌ها را در قالبی ساده صورت‌بندی کنیم، انگار بیشتر افراد می‌گویند: مگر بیکارم که کتاب بخوانم! مثل همان تعبیری که در برابر پیشنهاد مراجعه به مشاور بیان می‌شود: مگر دیوانه‌ام، که به روان‌شناس مراجعه کنم! جالب این است که وقتی از والدین خواسته می‌شود علت کتاب نخواندن فرزندانشان را تحلیل کنند، باز هم به عنصر کمبود وقت و تکالیف زیاد اشاره می‌کنند. همه این‌ها نشان می‌دهد که ما در مورد مطالعه کتاب نگرش غلطی داریم. مطالعه کتاب در هر سن و سالی صرفاً یک ورزش ذهنی یا تمرین غوطه‌وری در یک متن ادبی و داستانی نیست. خواندن یکی از مهم‌ترین و از قضا ارزان‌ترین روش‌های تقویت مهارت‌های زندگی و بهبود عملکرد شغلی، اجتماعی و تحصیلی است. اگر ما به خواندن این‌طور نگاه کنیم، در هر شغل و جایگاهی که باشیم برای داشتن زندگی بهتر، خود را نیازمند به کتاب‌ها می‌بینیم.

بنابراین، اگر پدر و مادری مایل باشد که فرزندش روحانی بهتری داشته باشد، در دوران نوجوانی هويت خود را بهتر و عمیق‌تر بشناسد و دریابد، و در آینده از نظر حرفه‌ای عملکرد بهتری داشته باشد، باید او را به مطالعه تشویق کند. به زبان ساده‌تر، اگر می‌خواهیم فرزندانمان در آینده موفق باشد، باید او را به مطالعه کتب غیردرسی تشویق کنیم. این باوری است که هر پدر و مادری در درجه اول باید در خود ایجاد کند. اگر

پژوهش‌ها نشان می‌دهند که بچه‌ها آماده خواندن‌اند و اگر شرایط برایشان فراهم شود، با میل و رغبت به سراغ کتاب می‌روند و دوست دارند لحظاتی‌شان را با داستان‌ها و شخصیت‌های کتاب‌ها پر کنند

چنین شد، درونی و نهادینه کردن عادت به مطالعه در فرزندان تسهیل می‌شود. بر این اساس، گام اول اصلاح نگرش درباره مطالعه کتاب است.

۲) اگر فضای مجازی اجازه بدهد...

دومین بهانه پرتکرار برای گریز از مطالعه کتاب، این است: «با توجه به محتوای موجود در فضای مجازی و شبکه‌های اجتماعی چه نیازی است به مطالعه کتب مفصل.» والدین اعلام می‌کنند که نیازهای خود را با عضویت در مجموعه‌ای از کانال‌ها و گروه‌های موجود در فضای مجازی برطرف می‌سازند؛ در صورتی که بین محتوای موجود در کتاب و فضای مجازی تفاوت جدی وجود دارد. محتوای فضای مجازی به دلیل ویژگی‌های ذاتی شبکه‌های اجتماعی، منقطع، ناپیوسته، متکثر و ملون است؛ در حالی که محتوای ارائه شده در کتاب خصوصیتی متضاد دارد. تمامی بررسی‌هایی که بر اساس مقایسه مطالعه کتاب و مطالعه در فضای مجازی صورت گرفته است، نشان می‌دهد که مطالعه کتاب تأثیر چشمگیری

بر کاهش اضطراب، افزایش تمرکز و توجه و بالابردن کیفیت خواب دارد؛ در صورتی که مطالعه در بستر فضای مجازی نه تنها چنین خصوصیتی ندارد بلکه استفاده بیش از حد از این شبکه‌ها با برخی نوسانات خلقی و افسردگی رابطه معناداری دارد. ضمن اینکه گذران وقت در شبکه‌های اجتماعی یکی از دلایل اصلی کمبود وقتی است که به عنوان دلیل اول ذکر شد. بنابراین در گام دوم، والدین برای نهادینه کردن رفتار مطالعه در فرزندان باید کمیت و کیفیت استفاده از گوشی‌های تلفن

همراه خود را مدیریت کنند. اگر این ذهنیت‌های غلط کنار گذاشته شوند، باید این سؤال را مطرح کرد که والدین چه کار باید کنند؟

هر والدی باید نقش یک مروج کتابخوانی را برای فرزندش بازی کند و متناسب با سن او از روش‌های خلاق ترویج کتابخوانی بهره‌برد. نکته حائز اهمیت این است که روش‌های ترویج مطالعه، مثل بلندخوانی، قصه‌گویی، کاردستی با کتاب، و نمایش خلاق جذابیت زیادی برای بچه‌ها دارند. وقتی بچه‌ها همراه با یکی از والدین درگیر این فعالیت‌ها می‌شوند، فرصت ارزشمندی برای تعامل و گفت‌وگوی ثمربخش بین آن‌ها ایجاد می‌شود. بچه‌ها دوست دارند در کنار والدینشان چنین لحظات شاد و مفرحی داشته باشند و هر آنچه در این لحظات همنشینشان باشد، در یاد و خاطره‌شان می‌ماند و بدان انس و علاقه پیدا می‌کنند. والدین باید توجه داشته باشند که با صبر و حوصله لحظاتی را در خانه فراهم آورند که فارغ از هر گونه فعالیت جانبی و دغدغه‌های روزمره، همراه با فرزندشان کتابی را مطالعه کنند و مطابق با یکی از روش‌های خلاق ترویج

کتابخوانی، فعالیت‌هایی را انجام دهند. آن‌ها می‌توانند با مراجعه به برخی از مجموعه‌های مروج کتابخوانی، این روش‌ها را بیاموزند و با کمترین هزینه در منزل اجرا کنند. اگر والدین نگرش خود را نسبت به کتاب و مطالعه تغییر دهند و با صبر و حوصله روش‌های ترویج را بیاموزند، می‌توانند با تکیه بر عادت خواندن، در فرزندانشان، بسیاری از مسائل تربیتی را حل و فصل کنند و از برخی پیشامدهای ناگوار سنین بعدی پیشگیری نمایند.

**اگر می‌خواهیم
فرزندمان در
آینده موفق
باشد، باید او را
به مطالعه کتب
غیردرسی تشویق
کنیم. این باوری
است که هر پدر
و مادری در درجه
اول باید در خود
ایجاد کند**